

L'escultura urbana d'Inca, una revisió a partir del catàleg municipal de patrimoni

Bernat J. Mateu-Morro,¹ Antoni Miquel Maura Antich²
i Catalina Mayol Salas³

1 Graduat en Història de l'Art, bj.mateumorro@gmail.com

2 Estudiant del Grau d'Història de l'Art, tonimiquel.mauraantich@gmail.com

3 Estudiant del Grau d'Història de l'Art, catimayol89@gmail.com

Paraules clau: patrimoni cultural, Catàleg municipal de patrimoni, escultura, relleu, art urbà, Inca.

Resum. *Inca compta amb un nombre significatiu d'obres artístiques que es troben integrades dins la xarxa urbana de la ciutat. En aquest sentit, cal destacar la importància de l'escultura, tant per la quantitat d'exemples conservats com per la seva diversitat tipològica. A pesar de l'interès, aquest patrimoni no ha estat encara objecte de cap anàlisi rigorosa i sols unes poques escultures han estat estudiades.*

Amb aquesta comunicació es pretén oferir una visió conjunta dels elements escultòrics urbans d'Inca. L'estudi se centrarà en les obres recollides pel Catàleg municipal de patrimoni, avaluant el contingut i el grau d'aplicació d'aquesta figura de protecció en relació amb els béns seleccionats.

Keywords: Cultural Heritage, Municipal Heritage Catalog, Sculpture, Relief, Urban Art, Inca.

Abstract. *Inca has a significant number of art pieces that are integrated into the urban city network. In this way, we must detach the importance of the sculpture, both the amount of preserved examples, as their typological diversity. Despite the interest, this heritage has not been studied yet by any rigorous analysis and only a few sculptures have been studied.*

This communication is intended to provide an overall view of the Inca urban sculptures. The study will focus on the works collected by the municipal heritage catalog, evaluate the content and level of application of this figure in relation to the protection of selected assets.

1. INTRODUCCIÓ

L'escultura és sense cap dubte una de les produccions artístiques més destacades, la qual s'ha desenvolupat des d'antic i ha tengut un paper rellevant en la configuració urbana de les ciutats. Si bé és veritat que l'escultura juga un paper com un element artístic i urbanístic, que contribueix a la configuració de l'espai urbà, aquest fet es desenvolupa especialment en grans ciutats. Així podem veure com en el cas d'Inca el que anomenem escultura urbana es va consolidant al tombant del segle XIX al XX, coincidint amb la declaració de ciutat el 1900.

Inca conserva a la seva trama urbana un seguit d'exemples escultòrics, diversos pel que fa a la seva tipologia, cronologia, temàtica, etc. A banda de tots els exemples conservats fins al segle XX, a les darreres dècades del segle XXI l'escultura urbana ha experimentat un creixement quantitatiu notable, per la qual cosa podem dir que es tracta d'un tipus d'art que es va consolidant. Fins i tot durant els darrers anys s'han organitzat exposicions temporals d'escultura als nostres carrers.

Malgrat l'interès o la singularitat de les obres escultòriques, aquestes no són gaire conegudes per part de la ciutadania inquera, com tampoc han rebut gaire atenció pel que fa a l'àmbit acadèmic, on trobem una falta d'estudis previs sobre el tema. Per tot plegat, considerem que aquestes són motivacions suficients i vàlides per aproximar-nos a l'estudi de l'escultura urbana d'Inca i l'anàlisi de la seva gestió.

1.1. Objectius

Per a la realització del present treball es proposen els següents objectius:

- Conèixer el conjunt escultòric d'Inca.
La falta d'estudis que abordin aquest tema d'una forma rigorosa ha fet que l'escultura urbana d'Inca no hagi estat reivindicada fins als nostres dies. En alguns casos presenta un grau de desconeixement tan alt que passa desapercibuda fins i tot per als propis inquers que sovint transcorren pel seu davant. Amb aquesta comunicació es pretén posar en valor els exemples conservats al nucli d'Inca, tenint en compte l'interès del conjunt.
- Avaluar la realitat escultòrica recollida pel Catàleg municipal de patrimoni.¹
Sols les obres que es troben incloses a dit Catàleg estan protegides a nivell municipal, per tant és clau conèixer quines hi estan recollides i quines n'han estat excloses. Sobre la selecció feta pel Catàleg, s'intentarà avaluar el seu nivell d'adequació a la realitat local i si cal una revisió o ampliació d'aquesta.
- Analitzar el grau d'aplicació del Catàleg municipal de patrimoni.
El Catàleg és un instrument regulador de la ciutat a nivell urbanístic i patrimonial. En aquest cas es pretén reflexionar sobre la seva necessitat i l'oportunitat de la seva aplicació, per tal de conèixer si s'estan aplicant com cal les directrius que aquest marca i si aquestes resulten útils per a una bona gestió i difusió dels béns en qüestió.

¹ Es tracta del *Catàleg d'elements d'interès artístic, històric, ambiental i patrimoni arquitectònic d'Inca*, així i tot de forma comuna se l'anomena Catàleg municipal de patrimoni. Per aquest motiu, i per tal de facilitar la lectura de la comunicació, hem optat per anomenar-lo d'aquesta manera.

- Evitar futures pèrdues patrimonials.

El desconeixement, la falta de previsió o la ignorància han donat lloc a algunes pèrdues patrimonial ocorregudes a Inca en el camp escultòric, especialment al llarg del segle XX, com per exemple la retirada del monument al pare Serra, que estava situat al davant del convent de Sant Francesc. En altres casos les pèrdues no han estat tan dràstiques i han suposat supressions o canvis d'alguns elements originaris de les escultures. Entenem que cal una reflexió en aquest sentit i que un fet d'aquestes característiques no pot repetir-se.

Figura 1. Relleu al treball, F. Sitjar

1.2. Fonts i metodologia

A l'hora d'enfrontar-nos a la realització de la present comunicació férem del treball de camp el punt de partida, el qual llavors combinàrem i completàrem amb la informació obtinguda a través de fonts documentals i bibliogràfiques. A continuació ho presentem amb més detall.

En primer lloc duguérem a terme el treball de camp pròpiament dit, en aquesta fase inicial de la recerca tinguérem les obres escultòriques com l'única font de treball. Dita tasca consistí en la realització d'un itinerari per la ciutat que va implicar la visita física a cada una de les peces escultòriques que a dia d'avui es troben integrades en la trama urbana d'Inca. Amb la visita s'anava realitzat de cada peça un primer examen organolèptic.

Aquesta aproximació a les obres a través de l'examen organolèptic ens va aportar unes primeres dades sobre la realitat que presenten. Ens referim a la quantitat d'exemples conservats, a la seva localització, senyalització, estat de conservació, propietat, etc. Tot plegat ens va permetre elaborar una classificació tipològica, cronològica i estilística.

Alhora que realitzàrem la visita a les obres, anàvem elaborant de cada una d'elles una fitxa en la qual recollíem tota la informació que l'obra en si ens aportava. Per tal d'organitzar d'una forma útil la informació recollida en les fitxes, es va elaborar a partir d'aquestes una base de dades. A tall d'exemple vegeu la figura 1.

Títol	<i>Silenci</i>
Autor	Antoni Llompart 'Garreta' (1965).
Cronologia	2006 (creació). 2010 (inauguració).
Tipologia	Exempta
Mesures	3.60 x 1 m.
Material	Ferro, pedra.
Localització	Avinguda dels Reis Catòlics.
Estil o corrent	Contemporani
Tema o iconografia	Víctimes de la Guerra Civil.
Promoció	Pública, Ajuntament d'Inca.
Estat de conservació	Regular. Els laterals de la peça es troben en estat de putrefacció. La placa informativa presenta un desgast que fa impossible la lectura de part de la informació.
Observacions	Originalment la peça comptava amb un curs d'aigua que actualment funciona de manera intermitent. Aquesta intermitència afecta negativament la seva conservació.

Bibliografia

Cal destacar que mentre realitzàvem el treball de camp ens trobàrem al davant d'obres que, per al cas que ens ocupa, no presenten cap tipus d'interès artístic, històric o devocional a destacar, per la qual cosa foren excloses de l'estudi aquí presentat.

Tota la informació aportada pel treball de camp no resultava suficient per abordar l'estudi proposat. En el nostre cas es requeria de la consulta del Catàleg municipal de patrimoni com una font documental imprescindible per a l'anàlisi de les peces seleccionades, per ser aquest l'instrument que marca les directrius per a la regulació i protecció d'aquests béns a Inca.²

² Alguns també es troben protegits com a bé d'interès cultural, reben un grau de protecció major. Vegeu el punt 3.1. d'aquesta comunicació.

Per dur a terme la consulta del Catàleg, cal destacar que aquest es troba digitalitzat i accessible des de la pàgina web de l'Ajuntament inquer, fet que ha facilitat i agilitat la consulta i el desenvolupament del treball. Del Catàleg, revisarem totes les fitxes específiques de béns escultòrics, alhora també es revisaren aquelles fitxes d'elements arquitectònics que incorporen elements escultòrics.

Revisat el Catàleg coneguèrem quants dels casos prèviament documentats en el treball de camp es trobaven protegits i quin grau s'atorga a cada un d'ells. En aquest sentit observarem com aquest no recull la realitat del patrimoni escultòric urbà d'Inca. Al mateix temps vam constatar que no es tracta d'un instrument plenament útil perquè presenta incongruències, buits o errors en algunes de les fitxes consultades.

Finalment férem ús de les fonts bibliogràfiques per a la realització del treball. Es tracta d'un tema que ha generat pocs estudis al respecte i, per tant, la informació publicada sobre l'escultura inquera és escassa i es troba dispersa en diferents publicacions. A pesar de la dificultat que implicava la seva recerca i consulta, la bibliografia va aconseguir aportar dades no recollides abans que completaren la informació fins al moment obtinguda.

1.3. Estat de la qüestió

En el cas de les Illes Balears l'escultura ha estat un art al qual la historiografia no ha prestat gaire atenció, els principals estudis dels quals disposem se centren en obres d'escultura moble o retaulística, i deixen una mica de banda l'escultura urbana. A pesar del nombre reduït d'estudis al respecte, hi ha un seguit d'obres que cal anomenar en relació amb el tema aquí tractat i que serviran per situar el nostre treball.

Les obres generals i de referència en aquest sentit són poques i més aviat recents. Així cal citar en primer lloc la de Rafael Perelló *Escultores contemporáneos en Mallorca*.³ Això no obstant, les publicacions més importants en aquest sentit són *L'escultura a les Balears en el s. XX*⁴ i *Escultures de Palma*⁵, ambdós de Maria Magdalena Brotons, especialment el darrer és el que aborda el tema d'una forma més àmplia i amb major profunditat. En els darrers anys és notable el treball d'Antònia Juan pel que fa a l'escultura medieval, en particular aquella elaborada amb pedra i de caràcter arquitectònic. Veiem, per tant, que en aquest primer grup d'obres de referència la informació que aporten per a l'estudi de l'escultura urbana d'Inca és gairebé nul·la.

Hi ha altres obres sobre temes diversos de les Balears o bé de Mallorca que sí incorporen algunes notes sobre l'escultura inquera. Alhora ja no es tracta de simples referències, sinó que aporten dades de caràcter històric o artístic, si bé dins el conjunt d'aquestes Inca no hi té gaire protagonisme. En aquest sentit podem anomenar obres com la *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura de les Balears*⁶, a pesar de tenir una visió generalista inclou dades biogràfiques i

3 PERELLÓ PARADELO, Rafael. *Escultores contemporáneos en Mallorca*, Impremta Mossèn Alcover, Palma, 1973.

4 BROTONS CAPÓ, Maria Magdalena. *L'escultura a les Balears en el s. XX*, Documenta Balear, Palma, 2001.

5 BROTONS CAPÓ, Maria Magdalena. *Escultures de Palma*, El Far, Palma, 2000.

6 DIVERSOS AUTORS. *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura de les Balears*, Promomallorca, Palma, 1996.

artístiques sobre alguns escultors que es documenten treballant a Inca. Podem destacar altres obres com *Creus de terme de Mallorca*⁷ de Néstor Carda, on l'autor aporta unes poques dades històriques sobre el conjunt de les creus de terme d'Inca, o bé *El Modernisme a Mallorca*⁸ de Tomàs Vibot, on es descriuen alguns edificis d'aquest corrent que es troben a Inca. Malgrat que aquestes publicacions prestin més atenció a l'escultura urbana d'Inca, segueixen sense aprofundir-hi i presenten solament mencions aïllades d'algunes obres en concret.

Pel que fa a obres específiques sobre l'estudi de l'escultura inquera en l'espai urbà, tampoc tenim estudis que abordin aquesta qüestió. Així i tot, cal esmentar el treball de Maria del Mar Llompart i Maria del Mar Martínez⁹ dedicat a l'estudi de la iconografia funerària del Cementeri d'Inca, i també alguns petits articles publicats als programes de les festes patronals i del Dijous Bo, els quals aporten informació sobre alguna escultura en concret, com la sèrie *Abstracció*¹⁰ o el *Monument a Antoni Fluxà*.¹¹ Altres publicacions sobre temes inquers també recullen l'escultura urbana, en aquest sentit el treball més destacat és el de Pere Rayó *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*.¹² L'obra de Rayó és a dia d'avui la que reuneix un major nombre d'exemples escultòrics de caràcter urbà, acompanyant-los de descripcions i dades de caràcter històric. En menor mesura també hem de destacar els treballs de Margalida Escanellas¹³ i Pere Joan Llabrés,¹⁴ els quals, a pesar de centrar-se en l'arquitectura religiosa d'Inca, aporten dades sobre algunes de les escultures disposades en els seus portals.

Finalment cal anomenar un darrer grup d'obres de caràcter divulgatiu en les quals l'escultura d'Inca és present. Trobem obres més àmplies com la *Guia patrimonial del Raiguer*¹⁵ o la *Guia dels pobles de Mallorca*,¹⁶ i d'altres només del municipi com *Inca per veure*.¹⁷ En elles es proposen diferents elements i punts de la ciutat per visitar, entre els quals l'escultura hi té un cert protagonisme. A banda d'aquestes obres podem citar-ne d'altres que tenen una altra visió i interès, com són *Inca viva*¹⁸ i *Harmonia de sons i balls*,¹⁹ ambdues de Nadal Crespí. Aquests

7 CARDA, Néstor. *Les creus de terme a Mallorca*, Norma Editorial, Palma, 2012.

8 VIBOT RAILAKARI, Tomàs. *El modernisme a Mallorca, guia per a una descoberta*, El Gall Editor, Pollença, 2014.

9 LLOMPART MORRO, Maria del Mar, i MARTÍNEZ SANS, Maria del Mar. "La iconografia funerària en el cementeri d'Inca" a *XIV Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament, Inca, 2013.

10 s/a. "Una escultura d'Antoni Mandilego per recordar els que lluitaren amb la Pataforma Pro Hospital", a *Dijous Bo*, Ajuntament, Inca, 2007.

11 . PIERAS SALOM, Gabriel. "L'any 1952 el gremi de sabaters i la ciutat d'Inca aixecaren un monument a mestre Antoni Fluxà Figuerola" a *Programa de festes patronals*, Ajuntament, Inca, 2011.

12 RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, Ajuntament, Inca, 1993.

13 ESCANELLAS BONAFÉ, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca i als seus voltants*, Ajuntament, Inca, 1991.

14 LLABRÉS MARTORELL, Pere Joan. *Sant Domingo d'Inca*, Parròquia de Sant Domingo, Inca, 1987.

15 ORDINAS MARCÉ, Gabriel (coord.). *Guia patrimonial del Raiguer*, Mancomunitat des Raiguer, Binissalem, 2007.

16 FULLANA PUIGSERVER, Pere i TUR, Margalida (coord.). *Guia dels pobles de Mallorca: Inca*, Hora Nova, Palma, 1999.

17 DIVERSOS AUTORS. *Inca per veure*, Ajuntament, Inca, 2008.

18 Crespí BESTARD, Nadal. *Inca viva*, Ajuntament, Inca, 2007.

19 Crespí BESTARD, Nadal. *Harmonia de sons i balls*, Ajuntament, Inca, 2011.

dos darrers exemples són bàsicament reculls fotogràfics de la ciutat que intenten mostrar els seus espais més emblemàtics, no ens aporten cap dada respecte de l'escultura, però sí que hi presenten alguns exemples com elements identitaris de la ciutat.

A tall de conclusió d'aquest apartat podem afirmar que l'escultura urbana d'Inca no ha rebut fins al moment l'atenció que reclama. Cal encara una obra monogràfica que abordi a fons el tema i que pugui recollir tota la informació que ha aparegut fins avui i que es troba dispersa. També caldria que es corregissin les desigualtats que hi ha entre unes obres més documentades que sovint apareixen i d'altres que són pràcticament desconegudes o bé descartades. Al mateix temps també s'hauria de reivindicar l'escultura que es troba integrada en arquitectures, a la qual la bibliografia no presta gaire atenció, i sols s'hi refereix com un element arquitectònic més, en ocasions reduint-lo a un simple element decoratiu i negant-li el caràcter artístic que li pertoca.

2. L'ESCULTURA URBANA D'INCA

L'escultura de la qual parlarem aquí respon a una sèrie de criteris que explicarem a continuació. El primer criteri a tenir en compte és que ha de ser escultura que es trobi en l'àmbit urbà, visible des del carrer i en l'espai públic. Per tant, queden excloses aquelles mostres escultòriques fora del nucli urbà (rotondes d'accés, possessions, zones rurals, etc.), també les escultures del Cementeri.

El segon criteri és que parlarem exclusivament d'escultures que s'hagin conservat a dia d'avui. Partint d'aquests criteris farem un repàs per cronologies, materials, tipologies, temàtiques, etc.

2.1. Cronologia

En primer lloc, començarem per una divisió cronològica. Segons l'etapa històrica podrem observar un seguit de característiques comunes que aglutinen la producció escultòrica de cada període.

Tenim a Inca una sèrie d'escultures del segle XVII i anteriors que responen a les mateixes característiques. Les peces conservades són encàrrecs eclesiàstics a un artista local o regional. Ens referim, per exemple, a la *Sirena* que trobem al carrer homònim adossada a l'església de Santa Maria la Major. També en la mateixa categoria podem incloure les escultures del portal lateral de la dita església.

Figura 2. Sirena. Autor desconegut.

Al segle XVIII segueixen les aportacions a la nostra escultura urbana local. Conservem tota una sèrie d'obres d'aquesta època. Entre elles la Verge de la capelleta del carrer de la Campana. Si bé aquesta no es trobava a la fornícula actual, l'escultura data d'aquest segle. El mateix podem dir de la capelleta de la Mare de Déu del carrer de la Pau. A més, entre d'altres aportacions s'acaba l'obra del convent de St. Domingo (1730)²⁰ i es reconstrueix una nova església al monestir de St. Bartomeu (1702)²¹.

Al segle XIX apareixen canvis substancials en l'escultura urbana inquera. Les creus de terme van ser substituïdes per noves creus, ja que l'estat de conservació d'aquestes era molt deficient. És important esmentar que les creus anteriors eren de pedra i les noves, en la seva majoria, foren realitzades en ferro forjat. La promoció de les noves creus restarà en mans de particulars, si bé la seva intenció segueix essent devocional. S'observa com l'església n'ha deixat de ser la principal promotora. Aquest és l'inici d'un canvi de promotors de l'escultura urbana cap a l'àmbit d'allò públic. Així i tot es mantenen aportacions religioses durant tot el segle, per exemple, la capelleta de Sant Sebastià, al carrer homònim.

A finals d'aquest segle hem d'esmentar els relleus que apareixen a les façanes, tant d'edificis

²⁰ AAM, Catàleg municipal de patrimoni, INC-C005. p. 214-223.

²¹ AAM, Catàleg municipal de patrimoni, INC-C009. p. 238-251.

privats com públics. Amb l'arribada del modernisme català a les Illes, Inca fou un dels nuclis on s'estaven desenvolupant els valors d'urbanitat –ferrocarril, indústria, etc.–, com a tal va ser un dels municipis on aquest més arrelà. Tot i que les aportacions són més aviat moderades i moltes vegades de caire decoratiu, en aquest segle en trobem un gran exemple a la façana del Club Ciclopedista d'Inca.

L'urbanisme a la nostra ciutat fins ben entrat el segle XX estava conformat per cases de tipus popular exceptuant els conjunts religiosos, que és on es conserven els exemples d'obra escultòrica que han arribat als nostres dies.

Ja en el segle XX se segueix la tendència de final del segle anterior, però amb més força. Així doncs, s'estén l'estil modernista a les façanes. Els relleus ornamentals assoleixen una acceptació bastant àmplia en edificis i construccions privades. Com a exemple podem esmentar Can Janer (1926) a plaça d'Espanya, que disposa d'uns relleus amb la data de construcció que coronen la façana, entre d'altres elements ornamentals. També Can Ramis (1923), que a la façana integra el relleu modernista més significatiu de la nostra ciutat.

Al mateix temps l'escultura urbana inquera, seguint la tònica de tot l'Estat espanyol i influenciada sobretot per Catalunya, comença a mutar cap a un major pes del monument de promoció pública. Aquest canvi coincideix amb un auge del monument en tot el territori nacional.

Figura 3. Monument a Antoni Fluxà

En aquest segle es fa la passa definitiva cap a la promoció pública. La titularitat de l'església com a promotora principal d'escultura en l'espai urbà queda eclipsada per les promocions privades i institucionals.

Pel que fa a l'escultura exempta hem de pensar en els monuments més reconeguts del nostre municipi, atès que pertanyen a aquest segle, per exemple el *Monument a Antoni Fluxà* (1952). Va ser creat per l'arquitecte Lluís Fuster i els escultors Joan Borrell Nicolau i Horacio de Eguía. Aquest originalment era l'eix central de la zona de respecte que es materialitzava en forma de jardinet al seu voltat.

Una altra aportació important, aquesta de caire públic, és la font de la plaça d'Orient (1928). Aquesta es troba en un jardinet d'accés on la decoració escultòrica és exuberant i representa motius zoomorfs i geomètrics.

Ja arribant al s. XXI i seguint amb les aportacions de promoció pública, hi trobem *Anell nou* (2000) de Josep M. Sirvent, el *Monument als sabaters* (2003) de la plaça de la Quartera, els coneguts com a *tres porquets*, *XYZ* de la plaça de Mallorca (2004), *Abstracció* de Toni Mandilengo (2007), *Silenci* d'Antoni Garreta (2010), *Dona* de Diego Villamediana (2013) i *La batalla d'Inca* (2016) d'Antoni Miquel Morro Mas, entre moltes d'altres.

Aquestes peces de nova creació curiosament segueixen apareixent en el centre de la ciutat, compartint l'espai amb escultures més antigues, fet que provoca la desigual repartició de l'escultura urbana inquera. Al centre, que coincideix amb el nucli habitat des de la fundació, hi trobem una gran quantitat d'elements escultòrics. Per algun motiu, el creixement de la ciutat no ha estat acompanyat per l'escultura a les zones d'extraradi.

A més, cal esmentar la importància que cobra la figura de l'autor. Així doncs, la placa identificativa que acompanya la majoria d'obres contemporànies reivindica l'autoria com a valor afegit de l'obra. També l'artista desenvolupa amb major llibertat els encàrrecs, i fins i tot vendrà obra personal a les institucions.

Per acabar amb el segle XXI i amb el repàs cronològic, hem d'esmentar les escultures urbanes que són exposades temporalment a les nostres places. No podem deixar de fer menció al toro, el cocodril i la sirena que han aparegut sense previ avís a la plaça de St. Domingo o a la plaça Major, i desapareixen de la mateixa manera. Aquestes escultures són realitzades per Neznam en ferro, acer i pedra.

2.2. Tipologies

Per altra banda, hem de parlar de les tipologies escultòriques que podem veure als nostres carrers: relleus, escultura exempta i capelletes.

Hi ha escultures en relleu a les façanes, algunes més ben integrades que d'altres. Un bon exemple seria el relleu sobre el treball que trobem a la cantonada dels carrers de la Murta i Jaume Armengol. També al carrer de l'Àngel veiem al núm. 27 un altre relleu. Ambdós exemples es troben adossats a les seves respectives façanes, és a dir, afegits a posteriori de la construcció de l'edifici. Contrasten amb exemples de bona integració com Can Ramis

(1923). Així i tot, gairebé tots els que hi ha a la nostra ciutat tenen una funció primordialment ornamental, per tant, es troben subordinats a l'arquitectura de la qual participen.

Figura 4. Capelleta del carrer de la Pau

També podem trobar escultures exemptes a peu de carrer. La majoria d'aquestes obres són contemporànies. Per exemple, *Silenci* (2010), *Reziklaje* (2011) i *Dona* (2013).

A camí entre les dues tipologies anteriors cal fer menció especial a les capelletes, per exemple la de Sant Sebastià. Aquestes es troben situades dins una fornícula integrada al mur, però reben un tractament d'escultura exempta. Cal tenir en compte que les mateixes obres, a diferència dels relleus, no dialoguen amb una façana o edifici concret, sinó que la seva ubicació afecta el carrer complet on es localitzen, atès el seu caire religiós.

2.3. Materials

Pel que fa als materials usats podem dir que aquests són molt variats i aporten riquesa al nostre patrimoni. Així doncs, el material més usat és la pedra, seguit de molt a prop en la seva aplicació de la fusta i el ferro. A banda, tenim altres materials com el bronze, molt usat en l'estatuària commemorativa. La selecció d'aquests materials ve determinada per la seva durabilitat enfront de les inclemències climatològiques a les quals estan exposades. A més, a partir del s. XX és fàcil trobar escultures de diversos materials alhora, per exemple el mateix *Monument a Antoni Fluxà* que ja comentàvem abans, que combina bronze i marès.

2.4. Ubicació

La distribució de les escultures urbanes és bastant desigual i es concentra en el centre de la ciutat. Així i tot hi ha casos que s'escapen del centre històric.

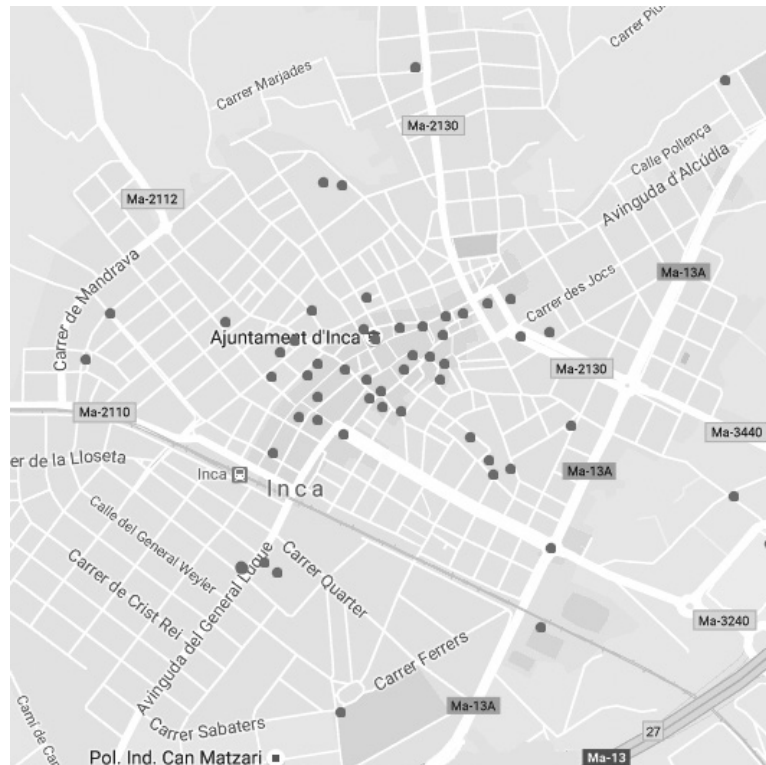

Figura 5. Localització de l'escultura urbana a Inca

2.5. Temes

Per finalitzar aquesta breu pinzellada a les característiques de l'escultura urbana inquera hem de fer menció a la temàtica.

Trobem una quantia important de variants. Una de les temàtiques més importants és la religiosa, que pot estar en forma de relleu a les façanes d'habitatges, en portals i façanes d'esglésies i altres edificis, en forma de capelleta, escultura exempta, etc.

També tenim escultures commemoratives o d'homenatge o temes diversos com el treball, la dona, històrics, entre d'altres. Un altre tema repetit és l'ornament floral o vegetal, aquest es manifesta àmpliament en forma de detalls decoratius al llarg de moltes façanes. És força important a nivell quantitatiu, si bé molts d'aquests exemples no són gaire exuberants.

Així i tot, una de les temàtiques més abundants als nostres carrers és l'heràldica. Trobem escuts d'índole religiosa, militar, familiar, etc. D'entre tota aquesta varietat temàtica anterior ens ha resultat molt curiós trobar un motiu representat de manera inalterada al llarg del temps; l'escut d'Inca. D'aquest, en podem contar més d'una desena d'exemples dins l'entramat urbà de promoció pública, privada i religiosa.

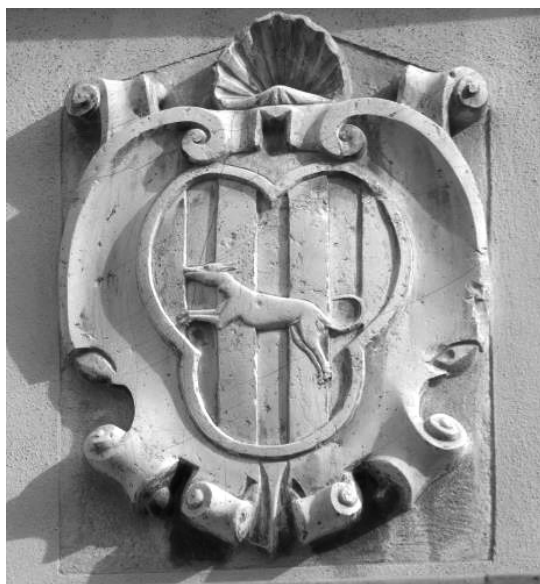

Figura 6. Escut d'Inca

3. LEGISLACIÓ, GESTIÓ I DIFUSIÓ

Un cop analitzada l'escultura urbana d'Inca cal observar com s'administra, tenint en compte l'aspecte legislatiu i la gestió i difusió que d'aquest es deriva.

3.1. Legislació

El patrimoni balear és susceptible de ser protegit per mitjà de diverses eines. D'una banda, l'article 5 de la Llei 12/1998 del patrimoni històric de les Illes Balears contempla els béns d'interès cultural (BIC) entesos com *aquells béns mobles i immobles més rellevants del patrimoni balear*. Es tracta del major grau de protecció que es pot atorgar a un bé patrimonial, aquesta figura és dispensada per acord del Ple del Consell Insular corresponent.

Per altra banda, l'article 14 de dita Llei defineix els béns catalogats (BC) com aquells que, *tot i no tenir la rellevància que els permetria ser declarats béns d'interès cultural, tenen prou significació i valor per constituir un bé del patrimoni històric a protegir singularment*. Aquesta categoria de protecció aspira a estendre els límits de l'actual política de defensa i conservació del patrimoni, i a compleix sovint la funció de protegir béns que posteriorment puguin gaudir de la condició de BIC.

Com a tercera eina de protecció trobem els catàlegs municipals, aquests han esdevingut durant les darreres dècades una eina essencial de protecció del patrimoni balear. La seva funció és complementar les figures abans esmentades, i és a través dels catàlegs municipals que es dona protecció a la majoria dels elements patrimonials de caire municipal que no consten al Registre o al Catàleg insular.

En el cas d'Inca trobem que la seva escultura gaudeix de diversos graus de protecció. Els esmentats conjunts de l'església i rectoria de Santa Maria la Major; així com l'església i convent de Sant Domingo o el monestir de Sant Bartomeu, reben una protecció BIC. També les creus

de terme de la nostra localitat s'inclouen dins aquest grau de protecció, amb categoria de monument, des de l'aprovació del Decret 571/1963, de 14 de març. Curiosament no localitzem cap element escultòric que rebi la protecció de bé catalogat, mentre que el nombre d'aquells elements que apareixen amb un tractament individualitzat dins el Catàleg municipal és escàs.

Amb tot, el present estudi s'ha centrat en el *Catàleg d'elements d'interès artístic, històric, ambiental i patrimoni arquitectònic del terme municipal d'Inca*, atès que és la font que més es vincula al tema que ens afecta. Cal dir d'ell que es tracta d'una revisió del model anterior (1998) realitzada per Portal Forà Dinamització Cultural per als serveis tècnics municipals, aprovada definitivament dia 26 d'octubre de 2012.

Ara bé, en la seva observació s'ha detectat que dit catàleg no incorpora gairebé cap fitxa d'escultura urbana del segle XX –tan sols comptem amb el *Monument a Antoni Fluxà*– i cap del segle XXI, a pesar que són nombroses les intervencions escultòriques a Inca durant aquest període. Si no s'intervé amb celeritat per l'actualització de dites fitxes en el Catàleg, totes aquestes peces de nova creació corren el perill de caure en un mal estat de conservació i restar mancades de tota protecció.

D'altra banda, s'ha detectat que, si bé algunes de les escultures inquieres tenen fitxa pròpia, d'altres simplement s'inclouen –i en algunes ocasions es mencionen específicament– entre les fitxes arquitectòniques del Catàleg municipal. Aquest fet implica una deficiència sobre la protecció, la gestió i la conservació de les mateixes escultures, atès que no reben un tractament individualitzat i, per tant, no es contempen les necessitats específiques que se'n puguin derivar. A tall d'exemple podem parlar de l'escultura de la *Sirena* situada a l'església de Santa Maria la Major; malgrat rebre la protecció BIC, no consta cap especificació tècnica per a la seva conservació a la fitxa arquitectònica del Catàleg municipal.

A més a més, algunes de les classificacions que incorporen dites fitxes escultòriques són excessivament genèriques, fet que minsa les qualitats específiques de cada peça. Sovint presenten una classificació tipològica i estilística arbitrària o errònia. En aquest sentit els casos dels escuts recollits al Catàleg en són una bona mostra, tots ells són definits tipològicament de manera genèrica sota el terme “escut”, mentre que estilísticament es classifiquen entre tradicionals o contemporanis, o directament s'obvia la seva classificació.

D'igual manera sembla que la funcionalitat de l'escultura urbana no queda ben recollida a les fitxes del Catàleg. Seguint amb el cas anterior dels escuts, aquests s'entenen únicament com a elements amb funcionalitat decorativa. En relació amb les creus de terme, aquestes es defineixen com mancades de funcionalitat actual, però no s'especifica tampoc el seu ús original.

Així mateix, és comú que les dades històriques que acompanyen les fitxes escultòriques del Catàleg en realitat aportin informació sobre l'arquitectura que acompanya la peça, però no especifiquen dades sobre ella, com per exemple el cas de l'escut de la façana del Quarter de cavalleria. Per tot plegat, es considera que aquest instrument de protecció presenta deficiències notables com les esmentades.

3.2. Gestió

Més enllà de l'aspecte legislatiu, cal observar quina gestió es fa del patrimoni escultòric inquer.

Dita gestió no es troba coordinada ni segueix un únic criteri, la qual cosa origina que en la majoria dels casos no sigui l'esperada. Resultat d'això són les nombroses incongruències que es donen entre la protecció determinada en el Catàleg municipal i la gestió real de bé. El cas del *Monument a Antoni Fluxà* ens resulta paradigmàtic en tant que, malgrat rebre la protecció adequada (A1-protecció integral), no s'ha mantingut en la seva gestió, exemple d'això és la recent substitució de lletres en bronze per una placa de marbre.

Resulta notòria la manca de manteniment d'unes peces que, a pesar d'haver-se treballat o estar protegides amb materials resistents, es troben a l'exterior de manera perpètua i pateixen, per tant, les inclemències del temps. Aquest fet sembla intensificar-se en aquelles peces que estan deslligades d'un element arquitectònic, cosa que provoca un major desinterès per la seva conservació o restauració. Es poden esmentar casos com *Silenci* (vegeu la fitxa inclosa a la comunicació), o *Abstracció* de Toni Mandilego.

També val a dir que algunes de les escultures que trobem a la nostra ciutat requereixen d'una zona de respecte que no es dona. Tal és el cas del *Monument a Antoni Fluxà*, on no s'especifica l'àrea de respecte a la seva corresponent fitxa de Catàleg; o els casos de *Dona* de Diego Villamediana, que es troba rodejada de mobiliari urbà, i *Reziklaje* (2011), envoltada de material d'obra, circumstàncies que limiten l'accés a les peces. Cal advertir que un mal emplaçament de les peces dificulta la interacció efectiva d'aquestes amb el públic. A més, resulta comú trobar casos en què el cablejat elèctric o altres elements logístics se superposen sobre les escultures de les façanes. El relleu del treball situat entre els carrers de la Murta i Jaume Armengol es troba encaixat al costat de dos aparells d'aire condicionat, o les decoracions de la façana de Can Ramis (1923), que estan cobertes de cablejat.

Figura 7. *Reziklaje*, de Gabriel Figuerido

Més enllà d'aquestes qüestions es troben els actes incívics que sovint pateixen les escultures situades a peu de carrer. Sembla evident que aquestes precisen d'algun tipus de protecció específica si es vol evitar que dits actes siguin perpetrats (pintades, atacs als materials, robatoris, etc). Això no obstant, cal tenir en compte que aquestes mesures de protecció no poden incidir de manera directa en la interacció de les escultures amb el públic.

Un darrer aspecte a tenir en compte sobre la gestió i la conservació de l'escultura urbana inquera és que resta en mans de l'Àrea de Serveis de l'Ajuntament. Des d'aquesta comunicació se suggereix que dita competència sigui derivada a l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament d'Inca. L'escultura urbana forma part del conjunt de béns patrimonials de la ciutat i com a tal requereix un tractament en mans de personal especialitzat en la matèria.

Sols si la gestió de l'escultura urbana rep un tractament especialitzat es podran evitar atemptats contra ella. A Inca ja comptem amb alguns casos de gestió errònia deguda a aquesta manca d'especialització de l'àrea municipal que l'administra. A tall d'exemple podem mencionar el conegut cas del canvi de localització de la *Creu de les monges*; malgrat estar protegida com a BIC, això no fou impediment per a la seva reubicació. En conjunt, es considera que hi ha una manca d'interès i conscienciació de propietaris, administració i ciutadania vers el patrimoni escultòric de la ciutat.

3.3. Difusió

En aquest sentit, una eina essencial per a la conscienciació social sobre l'escultura inquera és la tasca de difusió. Si bé hi ha hagut alguns intents de difusió d'aquesta com la *Guia dels pobles de Mallorca*²² o la *Guia patrimonial del Raiguer*,²³ val a dir que aquestes publicacions no van més enllà de la mera introducció a l'escultura d'Inca, sense prestar-hi especial atenció.

Un altre aspecte essencial per a la difusió és la incorporació de cartel·les informatives als conjunts escultòrics. Si bé aquesta qüestió resulta lleugerament difícil quan es tracta d'escultures en façana, sembla gairebé increïble que moltes de les escultures que localitzem a peu de carrer tampoc es trobin identificades, fet que limita la interacció amb el públic.

Una altra eina, que permet apropar el públic al patrimoni i ajuda a crear una consciència de responsabilitat col·lectiva, són les visites guiades. Durant els darrers anys s'han succeït un seguit de cicles de visites, i si bé algunes s'han apropiat a l'escultura urbana, aquesta no ha estat encara la protagonista d'elles.

22 FULLANA PUIGSERVER, Pere i TUR, Margalida (coord.). *Guia dels...*

23 ORDINAS MARCÉ, Gabriel (coord.). *Guia patrimonial...*

Figura 8. Exemple d'escultura sense cartel·la

4. CONCLUSIONS

Amb tot el que s'ha anat exposant al llarg del present article, a pesar de ser aquest una primera aproximació al tema que s'hi aborda, ens permet extreure un seguit de conclusions al respecte, les quals es presenten a continuació com a reflexió final de les idees principals aquí tractades.

- Necessitat de revisar el Catàleg municipal de patrimoni.
Pel que abans s'ha exposat el Catàleg municipal de patrimoni, no resulta a dia d'avui un instrument plenament útil tant pel que fa al contingut de la seva redacció com a la seva aplicació. Cal una revisió que corregeixi les deficiències actuals, per tal de facilitar la seva consulta i millorar el seu grau d'aplicació.
- Previsió de creixement.
A partir de la tendència experimentada en les darreres dècades intuïm una situació favorable cap a l'aparició de noves obres escultòriques a Inca. Com a exemple, aquest mateix any s'ha col·locat l'escultura *La batalla d'Inca*.
- Replantejament de l'estat i situació d'algunes obres.
És evident que el present de les escultures inqueres no és l'esperat, tant pel que fa a la seva gestió com per la desconexió que tenen amb la ciutadania. S'ha d'arribar, per tant, a una situació d'equilibri que assegurï una protecció adequada per a les obres, alhora que permeti a la població interactuar amb elles. En aquest sentit apostem per corregir casos com els d'algunes escultures situades al centre d'una rotonda.

- Reivindicació d'altres espais de la ciutat.

La major part de les obres escultòriques d'Inca es troben inserides en el centre històric de la ciutat. El creixement urbanístic dut a terme al llarg de la segona meitat del segle XX i el que duim de XXI no s'ha correspost amb un creixement escultòric, ja que les escultures contemporànies se segueixen disposant en el centre històric. Llavors cal entendre que la resta de barriades també són espais òptims per a aquesta funció.

- Impulsió d'estratègies de difusió.

Malgrat comptar amb el Catàleg municipal de patrimoni com a principal eina reguladora de la protecció i la gestió del patrimoni escultòric de la ciutat, manca encara un retorn d'aquest cap a la ciutadania. En aquest sentit són necessàries estratègies que ajudin a conèixer-lo i difondre'l. Cal destacar la necessitat d'una correcta senyalització –ja que moltes no tenen cartel·la– o bé la realització d'un itinerari o ruta.

Figura 9. Detall de la façana del Teatre Principal

Figura 10. Els tres porquets XYZ

5. REFERÈNCIES

- 1 Brotons Capó, Maria Magdalena. *Escultures de Palma*, El Far, Palma, 2000.
- 2 Brotons Capó, Maria Magdalena. *L'escultura a les Balears en el s. XX*, Documenta Balear, Palma, 2001.
- 3 Carda, Néstor. *Les creus de terme a Mallorca*, Norma Editorial, Palma, 2012.
- 4 Crespí Bestard, Nadal. *Inca viva*, Ajuntament, Inca, 2007.
- 5 Crespí Bestard, Nadal. *Harmonia de sons i balls*, Ajuntament, Inca, 2011.
- 6 Diversos Autors. *Gran enciclopèdia de la pintura i l'escultura de les Balears*, Promomallorca, Palma, 1996.
- 7 Diversos Autors. *Inca per veure*, Ajuntament, Inca, 2008.
- 8 Escanellas Bonafé, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca i als seus voltants*, Ajuntament, Inca, 1991.
- 9 Fullana Puigserver, Pere i Tur, Margalida (coord.). *Guia dels pobles de Mallorca: Inca*, Hora Nova, Palma, 1999.
- 10 Llompart Morro, Maria del Mar i Martínez Sans, Maria del Mar. "La iconografia funerària en el cementeri d'Inca" a *XIV Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament, Inca, 2013.
- 11 Ordinas Marcé, Gabriel (coord.). *Guia patrimonial del Raiguer*, Mancomunitat des Raiguer, Marratxí?, 2007.
- 12 Perelló Paradelo, Rafael. *Escultores contemporàneos en Mallorca*, Impremta Mossèn Alcover, Palma, 1973.
- 13 Pieras Salom, Gabriel. "L'any 1952 el gremi de sabaters i la ciutat d'Inca aixecaren un monument a mestre Antoni Fluxà Figuerola" a *Programa de festes patronals*, Ajuntament, Inca, 2011.
- 14 Rayó Bennàssar, Pere. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*, Ajuntament, Inca, 1993. s/a. "Una escultura d'Antoni Mandilego per recordar els que lluitaren amb la Pataforma Pro Hospital", a *Programa del Dijous Bo*, Ajuntament, Inca, 2007.
- 15 Vibot Railakari, Tomàs. *El modernisme a Mallorca, guia per a una descoberta*, El Gall Editor, Pollença, 2014.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA